

GEBOORTEAKTE VAN ONS LAND LANG VERBORGEN IN ARCHIEVEN

Het Plakkaat van Verlatinge

Onze eigen *Declaration of Independence*, ons nationaal geboortebewijs, onze onafhankelijkheidsverklaring. Zo wordt het Plakkaat van Verlatinge uit 1581 wel genoemd. Zonder twijfel dus een belangrijk document. (Rechts)historici hebben zich de laatste jaren wat intensiever met het Plakkaat beziggehouden. Waarom was het tot voor kort zo onbekend? En wie heeft de tekst geschreven?

Dit schooljaar bespreken experts van het Nationaal Archief in Kleio bijzondere archiefstukken. Het Nationaal Archief in Den Haag beheert en presenteert meer dan duizend jaar geschiedenis van Nederland in bijna 125 kilometer archiefmateriaal, vijftien miljoen foto's en 300.000 kaarten.

Van het Plakkaat van Verlatinge kennen we maar twee versies: het concept (de minuut) en een gedrukt exemplaar dat onder meer bewaard wordt in de Koninklijke Bibliotheek. Er is geen officiële versie van het document. Geen traktaat versierd met handtekeningen van hoogwaardigheidsbekleders en mooie zegels van was, zoals dat van de Vrede van Munster uit 1648. Eigenlijk is de minuut het meest originele document, dat bovendien bijna bij toeval gevonden werd in de archieven van de Staten-Generaal. Dat zal de reden zijn dat ons Plakkaat nooit de betekenis van een *Declaration of Independence* heeft gekregen.

HET DOCUMENT IN ZIJN TIJD

Het besluit de koning van Spanje te verlaten werd op 26 juli 1581 genomen, toen de Staten-Generaal in Den Haag vergaderden. In de resoluties van de Staten-Generaal is op die datum te lezen: *Op huyden hebben myne heeren de Generale Staten besloten en gearresteert twee placaten, den eersten op de verlatinge van de Coninck van Spaignen ende den tweesten tegens de personen, die daetelick den viande aenhangen ofte in neutrale plaetsen hun*

residentie houden, ende is den audiencier Van Asseliers belast te bewerpen den eedt, daertoe dienende [...]

Hoe was het zo ver gekomen? Voordien werden de Lage Landen in naam geregeerd door een koning in het verre Spanje, die zijn plaatsvervanger in Brussel had. De koning was de soevereine vorst en werd bijgestaan door een Raad van State. De Staten-Generaal vertegenwoordigden de gewesten, maar kwamen weinig bijeen, omdat zij de koning alleen maar hinderden. Dat veranderde in 1576, toen een *coup d'état* plaats had. Op instigatie van de Staten van Brabant kwamen de Staten-Generaal bijeen zonder koninklijke goedkeuring. Daarmee werden zij van een aan de koning ondergeschikt orgaan opeens een zelfstandig regeringsorgaan. Niettemin respecteerden en erkenden zij Philips II nog steeds als hun landsheer. Pas in 1581 verklaarden de Staten-Generaal Philips vervallen van de troon, met andere woorden: verlieten zij hun landsheer. Maar de werkelijke ommekeer was de val van Antwerpen in 1585. Tot die tijd zonden Brabant en Vlaanderen vertegenwoordigers naar de opstandige Staten-

Generaal. Samen met Holland hadden deze twee gewesten de grootste delegaties in de vergadering. In 1580 bijvoorbeeld was Brabant vertegenwoordigd door 23 edelen en 13 burgers, plus een griffier. Vlaanderen had 16 leden en Holland 14. De delegaties uit de periferie waren maar klein: Doornik had drie vertegenwoordigers, Mechelen ook drie, Utrecht twee en Friesland vier. Zelfs in 1585 had Brabant nog vier zetels en Vlaanderen drie, hoewel de andere gewesten toen al sterker vertegenwoordigd waren. Maar in dat jaar trokken Brabant en Vlaanderen zich terug. De Staten-Generaal behielden alle trekken van een voorlopige regering. Men kan ze vergelijken met de regering in Rusland in 1917. Na de Februarirevolutie kwam daar in plaats van de autocratische Tsaar Nicolaas II een voorlopige regering aan het hoofd van wat nog steeds een parlementaire republiek was. Tussen 1576 en 1580 hadden de Staten-Generaal vergaderd in het zuiden, in Brussel, Namen en Antwerpen, en in 1580 en 1581 in het noorden, in Delft, Amsterdam en Den Haag. In 1582 keerde men terug naar Antwerpen en trok vervolgens naar Brugge, alvorens vanaf 1583 voorgoed in het noorden neer te strijken. Maar ook toen bleef het een rondreizend circus, en wel tot 1588, met vergaderingen in Middelburg, Dordrecht, Delft, Haarlem en Den Haag.

DE AUTEUR

De tekst van het Plakkaat was geschreven door Jan van Asseliers. Hij was de audiencer, de griffier van de centrale regering. Toen de Staten-Generaal in november 1580 verhuisden van Antwerpen naar Delft, bleven de Spaanse gouverneur, aartshertog Matthias, zijn Raad van State en de meeste functionarissen achter. Op 7 juli 1581 ondertekende Asseliers brieven in Antwerpen. Maar een brief van 18 juli laat zien dat hij toen met zijn vrouw in Den Haag was. Het lijkt er dus op dat hij de tekst van het Plakkaat van Verlatinge heeft samengesteld tijdens zijn verblijf in Den Haag. Met behulp van de moderne techniek heeft het Nationaal Archief in Den Haag onderzoek gedaan om wat meer te weten te komen over Asseliers en zijn minuuttekst. Om aan te tonen dat hij het stuk zelf schreef, is zijn handschrift vergeleken met andere geschriften die onmiskenbaar van hem waren (getuige bijvoorbeeld zijn handtekening). De overeenkomst was treffend. Maar ook een analyse van de inkt en het papier is uitgevoerd. Opnieuw is deze vergeleken met andere stukken van hem. De ijzergal-inkt die toen werd gebruikt, bevatte ijzersulfaat, water, tannine en Arabische gom. Het verschil zit in het recept: in die tijd was er geen standaard recept. Soms werden ingrediënten toegevoegd om de inkt donkerder te maken. De uitkomst was dat Asseliers steeds goede inkt en goed papier gebruikte. Waar kwam de inkt en het papier vandaan? Het lijkt erop dat Asseliers zijn 'kantoor' meenam vanuit Brussel of Antwerpen naar Den Haag. Dat is onder meer af te leiden uit het watermerk in het papier. Het papier van de minuut van het Plakkaat van Verlatinge

IS HET NU PLAKKAAT OF AKTE?

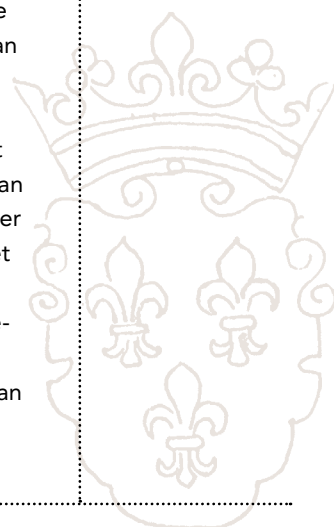
Placcaert is het eerste woord van de gedrukte tekst. Feitelijk betekent het 'aangeplakte bekendmaking', dus bekendmaking van het *besluit* van de Staten-Generaal om landsheer Philips II te verlaten en op zoek te gaan naar een andere. Bij gebrek aan geschikte kandidaten ontstond in 1588 de Republiek der Verenigde Nederlanden. De term 'Acte van Verlatinge', zoals onze koning het document bij zijn inhuldiging op 30 april 2013 noemde, is dus onjuist.

heeft twee watermerken. De ene is een wapen met drie lelies, en met enige moeite is de naam van de maker te lezen: Nivelles. De Nivelles waren officiële papiermakers in Frankrijk. Het tweede watermerk laat een narrenkap zien. Ook hiervan ligt de oorsprong in Frankrijk.

VERBORGEN

Na verloop van tijd kwam de minuut terecht in de bundels papieren die verschillende functionarissen van de generaliteit hadden ontvangen en opgeborgen in de periode 1576-1588. Lang bleef het oorspronkelijke exemplaar van het Plakkaat van Verlatinge verborgen tussen deze papieren uit de geboortetijd van onze Republiek. Dat zorgde ervoor dat de Vrede van Munster uit 1648 veel bekender werd. Maar het Plakkaat is met een inhaalslag bezig, waaraan de belangstelling van de Amerikaanse president Obama dit voorjaar (tijdens zijn bezoek aan het Rijksmuseum) zeker heeft bijgedragen. ■

Linker pagina: Het concept van het Plakkaat. Rechtsboven: De gedrukte tekst van het Plakkaat, uitgegeven door de Leidse drukker Charles Silvius in augustus 1581. Hij was de vaste drukker van de Staten van Holland en verzorgde voor hen de uitgave en verspreiding van bekendmakingen, plakkaaten en dergelijke.

EDUCATIEF PROGRAMMA

Het Nationaal Archief heeft een programma Republiek ontwikkeld bij het Plakkaat van Verlatinge voor de bovenbouw havo/vwo. De leerlingen gaan met de tekst van het Plakkaat aan de slag, bekijken een korte film over besluitvorming in de Staten-Generaal en krijgen een rondleiding in het depot over de tijd van de republiek.